

פרק ח - עולם חדש

שימו לב! שאלות אתגר מסומנות ב - ☒

1. לפניכם קטע מספר המסעות של בנימין מטודלה המתאר את בני העדה הדרוזית. קראו וענו על השאלות:

"וקרוב מהם כמו עשרה מילין אומה אחת נלחמים עם אנשי צידון, היא האומה הנקראת דרוזיאין... מהלך שלושה ימים. ויש להם חג אחד בשנה ובאים כלם אנשים ונשים לאכול ולשתות ביחד. ואומרים שהנפש בעת יציאתה מגוף אדם טוב תכנס בגוף ילד קטן הנולד באותה שעה ואם אדם רע הוא תכנס נשמתו בגוף הכלב או בגוף הבהמה... ואין דרים ביניהם יהודים כי אם באים אליהם בעלי אומנות וצובעים ויושבים ביניהם באומנות ובסחורה וחוזרים לבתיהם והם אוהבים ליהודים, והם קלים ברגליהם לרוץ על ההרים ועל הגבעות ואין אדם יכול להילחם עמהם."

(יערי א. מסעות ארץ ישראל: של עולים יהודים מימי הביניים ועד ראשית ימי שיבת ציון. מסדה, תש"ו, 1946, עמ' 36)

שאלות:

- א. חפשו במרשתת את שמו של החג המתואר בקטע. רשמו את שמו של החג ואת המקום בו הוא נחוג.
- ב. אחת מהאמונות המרכזיות בדת הדרוזית היא האמונה ב'גלגול נשמות'. הוכיחו זאת מהקטע.

☒ א: איזו אמונה מרכזית בדת הדרוזית מתוארת בדבריו של מטודלה?

- ג. על פי דבריו של מטודלה, מהם היחסים בין הדרוזים והיהודים? באיזה תחום התבטא בעיקר הקשר ביניהם?
2. לפניכם שחזור של מכתב שכתב כריסטופר קולומבוס, המתאר את התרשמותו מהאוכלוסייה המקומית במקום אליו הגיע. קראו את המכתב וענו על השאלות:

"...יושבי האי (אספניולה).. לאיש מהם, כפי שאמרתי קודם, אין ברזל מסוג כלשהו ואף לא כלי זין, שכן אין הם מכירים אותם ואף אינם יודעים כיצד להשתמש בהם, לא מחמת מום גופני (שכן הם כולם בנויים היטב), אלא מאחר שהם חששנים ומלאי אימה. אף-על-פי-כן, תחת כלי נשק הם נושאים קנים שיובשו בשמש ובקצותיהם הם קובעים חודים מושחזים מעץ מיובש, וגם באלה אין הם מעזים להשתמש דרך קבע; שכן לא אחת, כאשר שלחתי שניים או שלושה מאנשי אל כפר כלשהו לדבר עם הילידים, יצאו אלה בטור לא מסודר ונמלטו במהירות כה רבה, משקרבו אנשינו, עד שאבות נטשו בנים ובנים נטשו אבות. (...)

הם רכי לב ונוטים להיבהל מטבעם. אולם משהם מבינים שלא נשקפת להם סכנה, וברגע שהם מתגברים על פחדם, הם פשוטים וישרים מאוד ונדיבים ביותר באשר לכל מה שברשותם; אם תבקש מהם משהו מן המצוי ברשותם, לא תושב ריקם; להיפך: הם הזמינונו לבקש זאת מהם. אהבתם לזולת עולה על אהבתם את עצמם. הם גם נותנים חפצים רבי ערך בעד זוטות, ומסתפקים בתמורה של מה בכך או במאומה.

אני, מכל מקום, אסרתי לתת להם זוטות אלה או חפצים חסרי ערך (כגון שברי צלחות, מגשים וזכוכית, מפתחות ורצועות עור), אף-על-פי שאילו עלה בידם להשיגם, היו בעיני עצמם בעלי הנאים שבתכשיט עולם. קרה אפילו שבתמורה לרצועת עור קיבל מלח זהב בערך של שלושה דינרי זהב (...). בסחר חליפין כזה הם המירו כשוטים כותנה וזהב בשברי קשתות, בכוסות, בבקבוקים, בצלוחיות; דבר שאסרתי עליו, בהיותו לא הוגן, ואילו אני עצמי נתתי להם, חינם אין כסף, חפצים רבים נאים ונחמדים שנשאתי עמי; כך נהגתי כדי שאוכל לרצותם ביתר קלות להפוך לנוצרים וכדי שייטו לכבד את המלך והמלכה, את נסיכים ואת כל הספרדים, וכדי שאוכל לשכנעם לחפש ולאסוף בחריצות ולמסור בידינו את הדברים המצויים ברשותם בשפע והנחוצים לנו מאוד".

(אליאב- פדלון, מ'. תעודה: מכתב קולומבוס, זמנים: רבעון להיסטוריה 41, 1492 (אביב 1992) עמודים 72-73)

- א. אלו תכונות מייחס קולומבוס לאוכלוסייה המקומית? כיצד תכונות אלו באו לידי ביטוי?
- ב. מה אסר קולומבוס לעשות ומדוע? האם, לדעתכם, גם האירופאים שבאו בעקבותיו הקפידו לעשות כן?
- ג. על פי מה שקראתם בפרק, נוכחתם לדעת כי משלחות קטנות שמנו רק כמה מאות אירופאים, הצליחו לכבוש באמריקה אימפריות אדירות בגדלן. על פי מה שקראתם בקטע, תוכלו להסביר מדוע?
- ד. מה הם המניעים של כריסטופר קולומבוס לצאת למסע על פי הקטע?

3. הפילוסוף האיטלקי, ג'ובני פיקו מירנדולה, הנזכר בפרק זה, כתב כך:

".. כאשר ברא אלוקים את העולם חשב לבסוף לברוא את האדם...הושיב אותו במרכז העולם ואמר לו: 'לכל שאר היצורים נתתי אופי מוגדר ועל ידי כך שמתי להם גבולות ברורים. לך אין שום מגבלות. אתה תציב לך את גבולותיך כמו ידיך על פי רצונך שנתתי לך.

שמתי אותך במרכז העולם כדי שתוכל להביט סביבך בנוחיות על כל מה שנברא.. תוכל לעצב את עצמך בכל צורה שבה תבחר, באופן חופשי ומכובד יותר כבורא וכיוצר של עצמך. יהיה בכוחך להידרדר לדרגות החיים הנחותות ביותר, אלה של חיות הפרא, ויהיה באפשרותך להיוולד מחדש בצורות העליונות, האלו-קיות, בכוח שיפוטה של נשמתך."

(דלה מירנדולה, פ'. נאום על כבוד האדם, בעריכת מ' אידל תרגם ג' שילוני, ירושלים תשנ"א, עמוד 34)

על פי הקטע, מהי האחריות הגדולה המוטלת על האדם? כיצד הנאמר בקטע משקף את הערכים של בני התקופה?

4. דוד גנז, תלמידו של המהר"ל מפראג, ביטא את התפעמותו הרבה מהמצאת הדפוס במילים הבאות:

".. ברוך החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, ברוך אשר גבר עלינו חסדו בתחבולה כזו לתועלת כל יושבי תבל.. ולא נמצא ערך לה בכל החוכמות והתחבולות למן היום אשר ברא ה' אדם על הארץ, לא לבד לחוכמות הלימודיות האלוקיות ולשאר שבע חוכמות, הלא גם לשאר חוכמות זמניות, אמנים פועלי יד, צורפים, בנאים, חרשי עץ, חרשי אבן וזולתם.."

(גאנז, ד'. ברויאר מ'. (תשמ"ג). צמח דוד. ירושלים: מאגנס, עמוד 369)

- א. מה דעתו של הכותב על המצאת הדפוס? צטטו מילים ו/או משפטים לביסוס תשובתכם.
- ב. למי תועיל המצאת הדפוס לפי דעתו של הכותב?
- ג. מדוע, לדעתכם, התייחס גאנז להמצאת הדפוס בצורה אוהדת כל כך?

☒ מה תהיה, לדעתכם, עמדתם של אנשי הכנסייה לגבי המצאת הדפוס? תוכלו להיעזר במה שלמדתם על כוחה של הכנסייה בפרק ה.

5. לפניכם חלקים מתוך מאמרו של הרב זאב סולטנוביץ' אודות התנועה הפרוטסטנטית שהתפתחה בעקבות הביקורת של מרטין לותר על הכנסייה הקתולית. קראו וענו על השאלות:

.. שחיתות כלכלית ומוסרית התפשטו בכל רבדי הכנסייה הקתולית. רמאות, רצח.. וכל תועבה קיננו בתוך ארמונות האפיפיורים, הקרדינלים והבישופים עתירי הממון, מרופדי המותרות, המפונקים והמושחתים עד לזרא..

גם בתוככי הכמורה גברה התסיסה נגד הממסד הכנסייתי המושחת, וקמו אנשים ותנועות שקראו לטהר את הכנסייה מן החטאים ולהחזיר את התרבות והערכים לנורמות של צניעות ואמונה תמימה..

.. גם מוסד הנזירות כבעל מעמד רשמי כנסייתי צריך להתבטל, מפני שביסודות הנצרות אין שום קריאה לסוג כזה של חיים, ובוודאי לא מיסודם.. אם הכמורה הקתולית הדגישה בעיקר את המסתורין שבטקס הנשגב מבינתו של המאמין הפשוט, הרי מטרתם של הפרוטסטנטים הייתה דווקא לקרב את מקורות האמונה אל ליבותיהם של המאמינים ולעורר בהם גם עניין אינטלקטואלי בהבנת אמונתם, ומתוך כך הזדהות איתה.

הרעיונות הללו החלו להתפשט, כאמור לא רק מסיבות תיאולוגיות [דתיות] אלא גם מסיבות כלכליות וחברתיות, ומהצורך להתנתק ממרותה ועולה של הכנסייה הקתולית. שליטים שונים החליטו לאמץ את הגישה הפרוטסטנטית בארצותיהם. הם השתחררו מהזיקה לאפיפיור, ולאחר מכן מההשפעה הכלכלית והמדינית של הכנסייה, באמצעות חרמת כל הקרקעות, וביטול מעמד המנזרים ורבי הכנסייה. היה זה עושר עצום שעבר לשליטתו של הנסיך או המלך. בדרך כלל הם לא התערבו בהתנהלות בתוך הכנסיות, אבל את כל הרכוש מסיבי לקחו.."

(הרב סולטנוביץ', ז'. "הרפורמציה והיהודים במאה השש עשרה", <https://yhb.org.il/shiurim/%D7%A8%D7%A4%D7%95%D7%A8%D7%9E%D7%A6%D7%99%D7%94-%D7%95%D7%94%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%9E%D7%90%D7%94-%D7%94%D7%A9%D7%A9-%D7%A2%D7%A9%D7%A8%D7%94/>)

- א. הציגו שתי תופעות שליליות שהיו רווחות בממסד הכנסייתי הקתולי הנזכרות בקטע, אשר נגדם יצאו הפרוטסטנטים.
- ב. על פי מה שלמדתם בכיתה, הציגו תופעה שלילית נוספת שרווחה בקרב הממסד הכנסייתי הקתולי, אשר נגדה יצא מרטין לותר.
- ג. על פי הקטע, מה היתה המטרה של הפרוטסטנטים? כיצד ההחלטה לשנות את שפת התפילה מלטינית לשפת המקום תרמה, לדעתכם, להשגת מטרה זו?
- ד. על פי הקטע האחרון, מה היו המניעים של מספר שליטים לאמץ את הנצרות הפרוטסטנטית בארצותיהם?